



Atıf Bilgisi/Citation

Ceyhan, Ulvi Yener. “2004’ten 2024’e Yirminci Yılında Avrupa Komşuluk Politikası’nın Siyasi Analizi”. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, c.5 s.2 (2024): 378-439. DOI: 10.58685/dsd.1513457

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article

2004’TEN 2024’E YİRMİNCİ YILINDA AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI’NIN SİYASİ ANALİZİ

Ulvi Yener CEYHAN¹

Öz

Avrupa Birliği Avrupa Komşuluk Politikasını hayata geçirdiği 2004’ten günümüze yirmi yıl geride kalmıştır. Avrupa Komşuluk Politikasının bu sürede değişen ve farklılaşan ihtiyaçlar çerçevesinde güncellenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu durum ise, Avrupa Birliği’nin güney ve doğu komşuluk bölgesindeki ülkelere yönelik politikasını yenilemeyi gerektirmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği, komşu ülkeleriyle iyi ilişkiler tesis etmeyi hedeflerken, bu ülkelerin kendi normatif değerlerinin paylaşılması ile siyasi alanda Birliğe yakınlaşmasını bekler. Böylece Avrupa Birliği yakın coğrafyasında kendisiyle bütünleşmiş dost ülkeler halkası oluşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırma yirmi yıllık sürede Avrupa Birliği’nin Avrupa Komşuluk Politikası ile bu siyasi hedefine ne ölçüde yaklaştığına yönelik siyasi analiz yapmayı hedefler. Bu çalışma uluslararası ilişkilerde kavramsallaştırılan yumuşak güç bağlamında analiz edilmektedir. Araştırmada test edilecek hipotez ise, yumuşak güç kavramı çerçevesinde Avrupa Komşuluk Politikasının tamamen başarılı bir dış politika olup olmadığıdır. Bu çalışma hipotezini savunmak için

¹ Avrupa Birliği Çalışmaları Disiplinlerarası Doktora Programı
Süleyman Demirel Üniversitesi
yenerceyhan@hotmail.com
ORCID:0000-0002-9923-1479

bir araştırmanın kapsamlı olarak irdelenmesini sağlayan nitel yöntemleri tercih eder. Bu bağlamda yabancı literatür temel ve resmi kaynaklar üzerinden taranmış elde edilen bulgular örnekler olaylarla test edilerek hipotez ispatında kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan netice ise, Avrupa Birliği'nin yumuşak güç bağlamında normatif değerleri aracılığıyla komşu ülkelere yönelik dış politikasının kısmen başarılı olduğudur. AB bu politikası ile doğu ve güney bölgelerine beklenen refahı ve huzuru getirememiştir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Komşuluk Politikası, Bölgesel Girişimler, Güney Komşuluk Politikası, Doğu Komşuluk Politikası, Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği.*

POLITICAL ANALYSIS OF EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY IN IT'S TWENTY ANNIVERSARY FROM 2004 TO 2024

Abstract

Twenty years have passed since the European Union launched the European Neighborhood Policy in 2004. During this period, the European Neighborhood Policy has needed to be updated. This has necessitated a renewal of the European Union's policy towards the countries in its southern and eastern neighborhood. In this context, the research aims to make a political analysis of the extent to which the European Union has come closer to this political goal with the European Neighborhood Policy over a twenty-year period. The hypothesis to be tested is whether the European Neighborhood Policy has been a successful foreign policy tool or not. In order to defend its hypothesis, this study prefers qualitative methods. In this context, literature was reviewed through primary and official sources, and the findings were tested with case studies and used to prove the hypothesis. The conclusion of the research in the context of soft power is that in the European Union's foreign policy towards neighboring countries through its normative values has been partially successful. With this policy, the EU has failed to bring the expected prosperity and peace to the eastern and southern regions.

Keywords: *European Neighborhood Policy, Regional Initiatives, Southern Neighborhood Policy, Eastern Neighborhood Policy, The Future of the European Neighborhood Policy.*

EXTENDED ABSTRACT

The study aims to provide a political analysis of the European Neighbourhood Policy (ENP) over a twenty year

period. In the meantime, the European Neighbourhood Policy has had to be updated in the light of changing circumstances. Accordingly this policy is formulated as a response to changes of neighbourhood regions for south and east. In this context, the European Union has aimed to achieve political and economic transformation in neighbourhood countries by projecting this policy of shared normative values on these countries. Thus European Union expected to create friendly countries in its neighbourhood where these countries are aligned with and accomodated by this policy.

The main purpose of the study is to examine European Neighbourhood Policy over the course of twenty years. In this context, the study aims to provide a political analysis of the extent to which the European Union has moved closer to this political objective through the European Neighbourhood Policy over a twenty-year period.

The main problem of the study is the European Neighbourhood Policy not completely successful policy. Because this policy hasn't prevented the ongoing wars in the south: Palestinian- Israeli war and in the east: Ukraine- Russian war. Thus, the European Union has had to face the reality of this two wars in neighbourhood region. This has called into question the success or lack there of the European Neighbourhood Policy.

This study has also other issues that requires answers and interventions to search responses. One of the argument is that

European Neighbourhood Policy leads to an asymmetrical structure between the European Union and its neighbourhood countries. For this reason this policy, which doesn't offer a full membership perspective, has the difficulty of convincing the neighbourhood countries with EU normative values.

This study examines also another problem. Despite the EU's aspirations to become a global power, its foreign policy in the ENP perspective is controversial. In this context, this study questions how successful the ENP, the EU's external action instrument has been to achieve its global political objectives. The voice of criticism against the ENP does not only stem from academic world but also within EU itself. For this reason, the issue of criticism of the ENP is given a separate title in this study.

The EU has attached importance to Mediterranean-European cooperation since its inception. The EU has taken initiatives to keep its relations with the countries of the southern neighbourhood alive. Another question of this study that how valid is the ENP's commitment to the southern neighbourhood today.

The study has the limitation of evaluating the each neighbourhood countries separately. Instead, the ENP's southern and eastern neighbourhood policy is examined under regional initiatives to explore how the EU's foreign perspective has developed and functioned towards its neighbourhood countries.

With the ENP, the EU planned to bring democracy to neighbourhood countries through sharing of normative values and to create a ring of friendly countries integrated with itself through economic cooperation. One of important finding of the study is while it can't be meant that the ENP was an utterly failed foreign policy instrument. But today the EU is faced with the reality of two wars in the east and south neighbourhood regions.

Another finding is that today the ENP faces two majors obstacles: Palestinian- Israeli war and Ukraine- Russia war. Due to these ongoing wars, European normative values are being eroded. At the same time, the EU's goal of becoming a global power is losing credibility in the international community. As a result the ENP has failed to bring the economic prosperity and peace shared normative values that EU's promised to the neighbourhood over a period two decades.

Giriş

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin (AB) 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle iki Akdeniz ada ülkesinin birliğe tam üye olmasının ardından ilan edilmiştir. AB'nin bu genişlemesiyle birlikte doğusunda ve güneyinde yer alan komşu ülkelere yönelik komşuluk politikası oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. AB bu ihtiyacı karşılamak için doğusunda ve güneyinde yer alan ülkelerle komşuluk politikası çerçevesinde ortaklıklar kurmayı ve iş birliğini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını yumuşak güç kavramı çerçevesinde ele almayı amaçlar. Bu doğrultuda Avrupa Komşuluk Politikası ile ilgili nitel kaynak araştırması yapılarak konu araştırılmaktadır. Bu çalışmada ulaşılan nitel kaynaklar eleştirel yöntem kullanılarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, yirmi yıllık süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi olarak analiz ederken elde ettiği veriler sonucunda AB'nin bu dış politika aracının eksik yönlerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ana hipotezi Avrupa Komşuluk Politikasının yirmi yılın sonunda komşuluk bölgesi ülkelerine yumuşak güç aracını kullanarak, normatif değerlerin paylaşıldığı demokrasiyi ve ekonomik refahı götüremediğidir. Çalışma bu hipotezi araştırırken diğer tartışma konularını ise şöyle belirlemektedir. Tam üyelik perspektifi sunmayan Avrupa Komşuluk Politikasının komşuluk coğrafyasındaki ülkeleri AB yumuşak güç bağlamında normatif değerleri ile ikna etmesinin zorluğu çalışmanın üçüncü bölümü Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimler ve açılımlar başlığında ele alınmaktadır. Yine bu bölümde çalışma, AB'nin Akdeniz ortaklığına verdiği tarihi önem bugün geçerliliğini korusa da Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk politikası günümüzde bu bölgedeki ülkelerde karşılık bulmakta mıdır? sorusuna yanıt aramaktadır. Dolayısıyla Avrupa Komşuluk Politikasının bu bölgedeki kısıtlarının neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere ele almaktadır. Aynı bir çalışmanın konusu olması nedeniyle komşuluk bölgesini oluşturan ülkeler ayrı ayrı değerlendirilmemektedir. Bunun yerine Avrupa Komşuluk Politikası yumuşak güç bağlamında bölgesel perspektifte incelenerek, bu politikanın bölgeye nasıl yansıdığı ve işlediği araştırılmaktadır.

Bu çalışmanın araştırdığı bir diğer sorunsal ise AB'nin küresel güç olma hedefine ulaşmak için uygulamaya koyduğu dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının tartışmalı pozisyonudur. Bu durum çalışmanın dördüncü bölümde Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler başlığında araştırılmaktadır. Bu bölümde yumuşak güç bağlamında AB'nin küresel siyasi güç olma amacına ulaşmaya çalıştığı Avrupa Komşuluk Politikasının başarısı irdelenmektedir.

Bu çalışma, Avrupa Komşuluk Politikasını dört temel başlıkta açıklamayı hedeflemektedir. Birinci başlıkta, uluslararası ilişkilerde yer bulan yumuşak güç kavramı üzerinde durulmaktadır. İkinci başlıkta AB'nin kendine özgü yumuşak güç araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının kapsamı üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutu, doğuşu ve amaçları, ilkeleri-işleyişi, yenilenmesi ve finansmanı olmak üzere altı alt başlıkta ele alınmaktadır. Üçüncü başlıkta, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimlere ve açılımlara yer verilmekte,

konu AB'nin güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere iki alt başlıkta açıklanmaktadır. Dördüncü başlıkta, Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarında AB kaynaklı sorunlar, komşu ülkeler kaynaklı sorunlar ve Avrupa Komşuluk Politikasının geleceği konularına yer verilerek ele alınmaktadır.

1. Yumuşak Güç Kavramı

Güç kavramı uluslararası ilişkilerin en önemli konularından biridir. Güç kavramı eski çağlardan günümüze önemini koruyarak sürdürmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini güç konusunu detaylı bir şekilde incelemekte ve bu alandaki çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar neticesinde gücün iki boyutu vardır. Bunlardan ilki askeri ve ekonomik unsurların dahil olduğu zorlamaya dayanan sert güç kavramıdır. İkincisi ise kültür, siyasi değerler, dış politika, stratejik iletişim, ekonomik ilişkiler ve insani yardım gibi unsurların dahil olduğu ikna etmeye dayanan yumuşak güç kavramıdır.

Bu çalışma araştırma konusunu yumuşak güç kavramı kapsamında ele alıp Avrupa Komşuluk Politikasını bu güç kapsamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Joseph S. Nye'nin 1980'lerin sonunda temelini ortaya attığı yumuşak güç kavramına (Nye 2005) atıfla yirminci yılında Avrupa Komşuluk Politikasını analiz etmeyi hedeflemektedir.

Joseph S. Nye, yumuşak gücü istediğini para vermeden ve zor kullanmadan kendi yanına gönüllü bir şekilde çekme becerisi

olarak tanımlamaktadır (Nye 2008, 94). Diğer bir ifadeyle yumuşak gücün kullanılabilmesi için gönüllerin fethedilmesi gerekmektedir. Bu fetih sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için bu gücü kullanmak isteyen menşe ülkenin hedefteki ülkelerde hayranlık oluşturması gerekmektedir. Bu gücü kullanmak isteyen ülke tehdit etmeden, zor kullanmadan amaçlarının meşru olduğu konusunda hedef ülkeyi ikna ederek bir şeylerin yapılabilmesinin önünü açar (Akdağ ve Ekici 2017, 35). Nye'e göre yumuşak gücün unsurları: kültür, siyasi idealler ve dış politikadır (Nye 2005, 5). Bu unsurların gücü arttığı zaman ilgili ülkenin yumuşak gücü artmaktadır. Bu unsurların gücü ve inandırıcılığı azaldığı zaman yumuşak güç zayıflamaktadır.

Uluslararası siyasette yumuşak gücü kullanarak başarılı olmak isteyen bir aktör kendi değerlerine hayran olan, refahına ve ekonomik gelişmişlik seviyesine özenen diğer ülkeleri kendine çekmektedir. Bu doğrultuda yumuşak gücü kullanmak isteyen aktör uluslararası alanda gündem belirleme noktasında başarılıdır. Çünkü insanları zor kullanmadan ikna etmektedir. Yumuşak güç, oluşturduğu gündemi insanların başarılı bir şekilde kabul etmelerini sağlamaktadır (Akdağ ve Ekici 2017, 35). Yumuşak güç, herhangi bir açık tehdit olmadan kültür, değerler ve dış politika gibi soyut kapasiteye dayanmaktadır (Nye 2005, 14-16). Bu soyut unsurları kullanan yumuşak güç kararlarını şekillendirmekte, amaçlarını gerçekleştirme noktasında tercihlerini kabul ettirme becerisine dayanmaktadır (Volten 2016, 93). Yumuşak güç, inşa ettiği uluslararası söylemle kendi

çıkarlarını herkesin çıkarları olarak gösterir. Bu güç, ahlak ve kültürel alandaki söylemlerle global ölçekte öncü pozisyonunu korur. Yumuşak güç amaçlarının meşru olduğunu kanıtlamak için zor ve tehdit kullanmadan, ikna ve rıza yolunu seçerek, insanların gönüllerini ve beyinlerini kazanmaya odaklanarak başarılı olmayı seçmektedir (Akdağ ve Ekici 2017, 35-36).

AB yukarıda açıklanan yumuşak güç kavramını ve unsurlarını uluslararası siyasette başarılı bir şekilde kullanan önemli aktörlerden biridir. AB kurulduğu günden bu yana kendisinin bir barış projesi olduğunu ifade etmektedir. AB hedefinin barış ve istikrar ortamını çevresine yaymak olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda AB'nin dünya siyasetinde norm belirleme ve norm yayma görevini üstlenmiş yumuşak bir güç olduğu söylenebilir (Akdağ ve Ekici 2017, 39).

AB dış politikadaki hedefini “yumuşak güçten söz etmek ve koşulları eksiksiz yerine getirmek” olarak tanımlamaktadır (Rehn 2007, 179). Günümüzde AB uluslararası alanda gündem belirleme, küresel sorunlara yönelik çözüm geliştirme noktasında öncü konumunu sürdürmektedir. Ayrıca AB'nin uluslararası normların belirlenmesinde büyük bir katkı sağladığı açıkça gözlenmektedir (Akdağ ve Ekici 2017, 36-44).

AB'nin artan yumuşak gücünün diğer bir ölçütü, uluslararası sorunları çözmek için onun olumlu bir güç olduğu kanısıdır (Nye 2005, 81-83). Barışçıl sorunlarla kendi sorunlarının üstesinden gelen bir AB algısı küresel politikada

AB'nin baş aktörlerden biri olmasının yolunu açmaktadır. AB, kendi politik hedeflerini evrensel hedefler olarak algılayabildiği sürece AB eylemlerinin meşruluğu artmaktadır. Dolayısıyla, AB'nin uluslararası alanda eylemlerinin meşruluğu yumuşak gücünün artmasına neden olmaktadır. Ayrıca iletişim kanallarının geliştiği, siyasi farkındalığın arttığı ve ikna etmenin zorlaştığı bir dönemde AB politikalarının meşru kabul edilmesi AB'nin yumuşak gücünün göstergesidir (Akdağ ve Ekici 2017, 36-44).

Günümüzde AB yumuşak gücünü etkin bir şekilde kullanan bir aktör olmasına karşın, dış politikasını belirleyen bazı alanlarda yumuşak gücünün aşındığı gözlenmektedir. Bu alanlardan biri de çalışmanın konusu olan Avrupa Komşuluk Politikasıdır. AB, bu politikanın uygulanışında değerler ve çıkarlar ikilemi yaşamaktadır. Bu durum AB'nin yumuşak gücünü kullanarak istikrar ve barış ortamını komşu ülkelere yayma hedefini zedelemektedir. Nitekim Avrupa komşuluk bölgesinde devam etmekte olan savaşlar, AB yumuşak gücünün ters teptiği savunusunu gündeme getirmektedir. Tam da bu noktada çalışma, yirminci yılına giren Avrupa Komşuluk Politikasını AB yumuşak gücü bağlamında yeniden analiz etmeyi ve Avrupa Komşuluk Politikasına güncel bir bakış açısı sunmayı yerinde bulmaktadır.

2. Avrupa Komşuluk Politikasının Kapsamı

2.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Coğrafi Boyutu

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Birliği'nin güneyinde ve doğusunda yer alan on altı en yakın komşu ülkeyle ilişkilerini düzenleyen bir politikadır. Komşu ülkeler kapsamında güneyinde: Cezayir, Mısır, Tunus, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve İsrail ülkeleri yer almaktadır. Komşu ülkeler kapsamında doğusunda: Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova yer almaktadır. Rusya'ya anahtar bir rol biçilmesine rağmen bu politika kapsamında değerlendirilmemektedir.

Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutunda doğu ve güney ülkeleri belirtildikten sonra, bu politikanın ortaya çıkış motivasyonuna kısaca değinmek yerinde olur. Buna göre Avrupa Komşuluk Politikasının AB doğu genişlemesi ile değişen sınırlarına yönelik oluşturulduğu kabul edilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu doğrultuda yeni AB üyesi ülkelerle, sınır komşuları arasındaki yeni sınır ayrımlarının oluşmasından kaçınılmaktadır. Bu doğrultuda AB, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında komşu ülkeler ile daha güçlü hale getirilmiş refahı, istikrarı ve güvenliği hedeflemektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu amacına ulaşabilmek için AB'nin normatif değerleri olarak kabul edilen yumuşak güç unsurlarından demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıyı merkezine alır (European Commission 2024). Bir sonraki alt

başlıkta Avrupa Komşuluk Politikasının oluşum sürecine giden yol açıklanmaktadır. Bu politikanın yumuşak güç bağlamında AB resmî belgelerine nasıl yansıdığına bakılarak konuya giriş yapmak yerinde olacaktır.

2.2. Avrupa Komşuluk Politikasının Doğuşu ve Amaçları

AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme kararına paralel olarak, Avrupa Komşuluk Politikasının temelleri 2003 yılında Daha Geniş Avrupa- Komşuluk: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkiler İçin Yeni Bir Çerçeve (Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours) belgesiyle atılmıştır. Belgenin Daha Geniş Avrupa adlı ilk başlığında, 1 Mayıs 2004 yılı itibariyle AB'nin yeni ve tarihi bir döneme gireceği belirtilmektedir. AB'nin 2004 yılındaki genişlemesiyle, bünyesinde yaklaşık 450 milyona yakın nüfusun yaşadığı 25 üye ülkeye ulaşmaktadır. Buna ilave olarak AB, yaklaşık 15,1 trilyon dolarlık gayri safi yurt içi hasılasıyla ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2024). Genişlemenin yarattığı bu etkilerle AB, Avrupa kıtasında siyasi, ekonomik ve coğrafi olarak ağırlığını önemli ölçüde arttırmış bir aktör haline gelmektedir.

Genişlemenin yarattığı bu dinamizm ile, AB'nin doğu ve güney sınırlarında bulunan komşu ülkeler ve Rusya'nın da içinde bulunduğu coğrafyanın tamamında 385 milyona yakın insan, AB

sınırları dışında kalmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikasının amaçları Birliğe yeni katılan üye ülkelerin sınırlarında yer alan komşu ülkelerle daha sıkı ilişkilerin geliştirilmesinin önemi, güvenliğin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma gibi çıkarlarla açıklanmıştır. Bu sayede AB, yumuşak gücünü kullanarak komşu ülkeleriyle karşılıklı yararlar ve çıkarlar etrafında buluşturmayı hedefleyerek, bir dış politika çerçevesi oluşturmaya çalıştığı gözlenmektedir (Commission of the European Communities 2024).

AB, Daha Geniş Avrupa strateji belgesinin ardından bir yıl sonra “Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi” ile bu politikasının yöntemlerini ortaya koymuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı 2021, 220). Bu bağlamda Avrupa Komşuluk Politikası; hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, insan ve azınlık haklarına saygı gibi ortak değerler ve çıkarlar çerçevesinde komşu ülkelerde siyasi ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesini hedeflemektedir (Commission of the European Communities 2024). Böylece AB normatif değerleri etrafında komşu ülkeleri ve kendini bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede AB'nin yumuşak gücünü kullanma gayesinde olduğu söylenebilir. AB Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla komşu ülkelerin gönüllerini kazanıp, ikna yoluyla bu ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak etkileyerek kendi yumuşak gücüne ulaşmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte Avrupa Komşuluk Politikası, komşu ülkelerle birlikte çevre, ulaştırma, güvenlik, terörizm,

silahsızlanma gibi konularda ortak çalışmalar yürütmeyi amaçlamaktadır (Aydın Düzgüt 2009, 47).

2.3. Avrupa Komşuluk Politikasının İlkeleri

Avrupa Komşuluk Politikası açıklandığı 2004 yılından günümüze kadar olan yirmi yıllık sürede kendini yenileyerek politik varlığını sürdürmektedir. Bu politikanın yenilenmesi sürecine çalışmanın ilerleyen kısmında yer verilmektedir. Bununla birlikte, 2015 yılında yapılan düzenlemeyle Avrupa Komşuluk Politikasının ciddi bir şekilde ilerleyebilmesini sağlamak için üç temel ilke kazandırılmıştır. Bunlar sırasıyla koşulluluk ilkesi, farklılaştırma ilkesi ve sürece sahip çıkma ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Koşulluluk İlkesi: Net bir tanımı olmamakla birlikte, komşu ülke tarafından yerine getirilen her koşulun AB tarafından ödüllendirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda AB tarafından vaat edilen ödüller: kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı olarak gösterilen dört özgürlük alanını kapsamaktadır (Kılıç 2023, 82). AB, ortak değerlerin komşu ülkeler tarafından benimsenmesi koşuluyla, ekonomik entegrasyon sürecinin hızlandırılacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla komşu ülkelerle siyasi ilişkilerin derinleştirilmesi, ekonomik ilerlemenin önkoşulu olarak değerlendirilmektedir (Kurtbağ 2014, 64).

Farklılaştırma (Differentiation) İlkesi: Komşu ülkelerin coğrafi konumları, ekonomik, siyasi ve sosyal durumları

birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her ülkeye uyan tek bir araç (one size fits all) belirlenemeyeceği için farklılaştırma gereklidir. Böylece AB, her bir komşu ülkenin kendi özel ihtiyaçları ve öncelikleri doğrultusunda iş birliği modelleri belirleyebilme kapasitesine sahip olabilmektedir (Şahin 2015, 4).

Sürece Birlikte Sahip Çıkma İlkesi: Ortak değerler ve çıkarların AB ve ilgili komşu ülkeler tarafından doğru algılanması ve süreci birlikte yürütmeleri gerekmektedir. AB komşu ülkelerin değişen ihtiyaçlarını ve koşullarını göz önünde bulundurarak bu ülkeleri teşvik ederken, süreci diplomatik zeminde ilerletmeyi hedeflemektedir (European Commission 2024).

2.4. Avrupa Komşuluk Politikasının İşleyişi

Avrupa Komşuluk Politikasının işleyişinde Komşuluk ve Genişlemeden Sorumlu Genel Müdürlük (DG NEAR), Avrupa Komisyonu, AB Konseyi ve AB Dış İlişkiler Servisi (EEAS) gibi kurumlar aktif rol oynamaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında komşu ülkeler ile Ortaklık ve İş birliği Anlaşmaları (Partnership and Cooperation Agreements) ve Ortaklık Anlaşmaları (Association Agreements) yapılır. Bu anlaşmaların imzalanma sürecinde üç ana işleyiş takip edilmektedir. Buna göre sırasıyla ülke raporları, eylem raporları (actions plans) ve ilerleme raporları bu dış politika aracına kaynaklık eden, siyasi ve ekonomik alt yapıyı oluşturan metinler olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgündüz 2023, 124).

Avrupa Komşuluk Politikası oluşum sürecinin ilk basamağı ülke raporlarıdır. Komisyon, komşu ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal ve toplumsal durumunu açıklayan mevcut durumunu ülke raporlarında ortaya koymaktadır. Komisyon, bu raporlar aracılığıyla ülkenin değişen ihtiyaçlarını ve eksikliklerini tespit etmektedir. Bu raporlar eylem raporları için kaynak oluşturacağından doğru, tarafsız ve gerçekçi olarak hazırlanmaktadır. İnsan hakları ve temel özgürlükler bu raporların hukuki dayanağını oluşturmaktadır. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi yönetim ve pazar ekonomisi gibi ortak değerler komşu ülkeler ile AB arasındaki ilişkilerin dayandığı değerler olarak ülke raporlarında yer bulmaktadır (Özgündüz 2023, 125).

Ülke raporlarında Komisyon, hangi komşu ülkeyle ilişkilerin siyasi ve ekonomik olarak derinleştirileceğine dair görüşünü belirtir. Bu doğrultuda hazırlanmış olan raporlar ilgili komşu ülke ile yeni ilişkinin düzeyinin belirlenmesi açısından önemlidir. Komisyon, bu raporları Konsey'e sunar. Kabul edilmesi durumunda, Konsey ilgili komşu ülke ile eylem planı hazırlanmasına karar vermektedir (Kutlu 2015, 21-22).

Eylem raporları, her ne kadar ilgili komşu ülke ile hazırlanmış olsa da kaynağı itibariyle AB metinleri olarak kabul edilmektedir. Bu raporların hazırlanmasına kaynaklık eden ülke raporlarında komşu ülke ile belirlenmiş olan öncelikli alanlarda ilerleme yapılması hedeflenmektedir. Her bir komşu ülkenin

önceliği farklı olduğundan dolayı eylem raporları tek tip değildir. Ayrıca komşu ülkelerin AB normatif değerlerini benimseme ölçüleri de bu raporların hayata geçirilmesinde önem arz etmektedir (Özgündüz 2023, 126).

Eylem raporları altı ana unsur etrafında şekillenmektedir. Bu unsurlardan birincisi; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi yönetim ve temel özgürlüklere saygının içinde olduğu ortak değerlere bağlılıktır. İkinci unsur; dış politika ve güvenlik konularını içeren krizlerin önlenmesi, kriz yönetimi ve ortak güvenlik tehditlerine yönelik birlikte hareket etmeyi planlayan daha etkili bir siyasi diyaloğun komşu ülkeler ile AB arasında tesis etmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü unsuru ekonomik ve sosyal kalkınma politikaları oluşturmaktadır. Buna göre AB, ilgili komşu ülkeye tercihli ticaret ilişkilerin geliştirilmesi, mali ve teknik yardımların sağlanması, tarifelerin kaldırılması gibi ekonomik kolaylıklar sunmaktadır. Böylece komşu ülkenin AB ekonomik modeline yakınlştırılması hedeflenir. Dördüncü unsur bir önceki unsuru tamamlayıcı olarak ticaret ve iç pazara yöneliktir. AB ekonomik modeline yakınlştırılan komşu ülke ile AB arasında ticaretin serbestleştirilmesi gerçekleştirilecek ve iç pazar oluşturulacaktır. Ancak literatür de bu maddenin gerçekleştirilmesine yönelik şüphelerle yakınlşılan düşünceler mevcuttur. Nitekim AB ile komşu ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasından dolayı asimetrik bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu da iç pazarın kısa sürede hayata geçirilmesinin zorluğunu işaret etmektedir. Beşinci

unsur enerjidir. Eylem raporlarının en temel unsurlarından biri olarak kabul edilen enerji konusu, AB'nin yakın gelecekte enerji ithalatı oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Komşu ülkeler zengin hidrokarbon enerji kaynaklarına sahiptir. Dolayısıyla AB, komşu ülkelerdeki bu kaynakların güvenli yollardan kendi coğrafyasına getirilmesini planlamaktadır. Altıncı ve son olarak karşımıza ulaşım çıkmaktadır. Komşu ülkelerle ticaretin ve turizmin geliştirilmesi sayesinde insan hareketliliği sağlanmış olacak, bu da Pan- Avrupa ulaşım ağını destekleyecektir (Aydın Düzgit 2009, 48-49).

Eylem raporları yukarıdaki ana unsurlar etrafında belirlendikten sonra her bir komşu ülkenin önceliklerine göre planlanmakta ve AB tarafından teşvik edilmektedir. Eylem raporları ikili ilişkilerin yürütülmesi bağlamında önemli metinlerdir. Çok geniş konuları kapsayan bu raporlar üç veya beş yıllık olacak şekilde hazırlanarak ikili ilişkinin yol haritasını oluşturmaktadırlar. Bu süre zarfında komşu ülkenin göstermiş olduğu ilerleme veya gerileme Komisyon tarafından takip edilmektedir. Komisyon, değerlendirmesini tamamladıktan sonra ilgili komşu ülke hakkında ilerleme raporunu açıklamaktadır (Sönmez 2010, 119).

İlerleme raporlarının takibi ve değerlendirilmesi genişleme politikasında aday ülkeye yönelik hazırlanan raporlarla benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, ilgili komşu ülkenin kaydettiği gelişim yıllık olarak takip edilmektedir. Avrupa Dışişleri ve

Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi öncülüğünde Komisyon tarafından açıklanmaktadır. İlerleme raporlarına yönelik Komisyon, ilgili komşu ülkenin sorunlarını göz önüne almaktadır. Bu bağlamda Komisyon, komşu ülkede normatif değerlerin ne derecede benimsenip uygulandığı/ uygulanmadığı yönündeki eleştirileri kabul etmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası koşulluluk ilkesi gereğince, ilerleme raporlarının bir ödülü olarak komşu ülkelere sunulan vize muafiyetinin uygulanma şekli ise tartışmalıdır (Özgündüz 2023, 128).

AB, Avrupa Komşuluk Politikasının işletilebilmesi için eylem raporlarının uygulanabilmesine önem vermektedir. Eylem raporlarının unsurlarına baktığımız zaman AB'nin yumuşak gücünü kullanmakta olduğu görülmektedir. Böylece AB bu raporlar aracılığıyla komşuluk bölgesindeki eylemlerine meşruluk kazandırmaktadır. Komşuluk bölgesindeki ülkeleri normatif değerleri etrafında buluşturmayı amaçlayan AB, bu ülkeleri komşuluk politikasına dahil olmaları yönünde ikna etmeyi hedeflemektedir. AB, nihayet bu işleyişin ardından yumuşak gücünü komşuluk bölgesinde kullanarak bölgenin siyasi ve ekonomik yönden kendisine entegre olmasını planlamaktadır.

2.5. Avrupa Komşuluk Politikasının Yenilenmesi

Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'daki askeri eylemleri, Rusya-Gürcistan Savaşı, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da Arap Baharı, Lübnan, Suriye ve Libya'daki iç savaşlar sonucunda ortaya çıkan göç hareketleri, Azerbaycan- Ermenistan savaşı ve halen devam

etmekte olan Filistin- İsrail savaşı ve Ukrayna- Rusya savaşı gibi son dönem gelişmeler Avrupa Komşuluk Politikasının yenilenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

AB, Avrupa Komşuluk Politikasının ilk revizyonunu 2011 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı sonrasındaki gelişmelerden sonra yapmıştır (Yazgan 2015, 112). Bu doğrultuda Komisyon, aynı yıl Doğu Akdeniz için Demokrasi ve Paylaşılan Refah İçin Ortaklık (A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean) raporunu yayınlamıştır. Bu raporda, ilgili ülkelerin demokratik dönüşümlerini sağlamaları için gerekli olan kurumsal yapının inşa edilmesini için temel özgürlüklere odaklanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporun diğer hedefleri ise komşu ülkelerde yolsuzluğunun önüne geçilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, zayıf- geri kalmış bölgelerdeki eğitim, sağlık sistemlerinin küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik olarak desteklenmesi yoluyla kalkınmayı gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir (European Commission 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası 2011 revizyon belgesi, Akdeniz coğrafyasında bulunan Arap devletlerine yönelik bir dizi yenilik ile insani yardım sunmasına rağmen, daha fazlası için daha fazla (more for more) yaklaşımını da beraberinde getirmiştir. Avrupa Komşuluk Politikasının farklılaştırma ilkesinin bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan bu yaklaşıma göre, daha fazla reform yapan komşu ülke, AB

tarafından daha fazla mali destek alabilme modeli olarak tanımlanmaktadır (Yazgan 2015, 113).

Avrupa Komşuluk Politikasının ikinci revizyonu; ortak ülkeler, sivil toplum, akademi ve uluslararası kuruluşların dahil olduğu geniş katılımlı bir sürecin ardından 2015 yılında gerçekleşmiştir (European Commission 2024). Komisyon, aynı yıl Avrupa Komşuluk Politikasının Gözden Geçirilmesi (Review of the European Neighbourhood Policy) adlı resmî belgeyi yayınlamıştır. Böylece AB, komşuluk bölgesinde değişen şartlara yönelik bu politikasını güncelleyerek, cevap vermiştir.

Gözden geçirilmiş Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgenin siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilgili alanlarda istikrara kavuşturulması politikanın merkezinde yer almaktadır. AB her bir komşu ülkenin farklı yapı ve koşullara sahip olmasından dolayı ortak çıkarlar ve değerler etrafında komşu ülkelere yönelik farklılaştırma modelini kullanmaktadır. Ayrıca bu ilkeyle beraber koşulluluk ve sürece birlikte sahip çıkma ilkeleri de Avrupa Komşuluk Politikasının diğer ilkeleri olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikasının gözden geçirildiği bu belgede AB komşu ülkeler ile iyi yönetim, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi ortak değerlerin paylaşılmasıyla ilişkilerini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda komşu ülkeler ile iş birliği için önerilen ortak öncelik alanları ise; istikrar için ekonomik kalkınma, ticaret, ekonomik modernizasyon-

girişimcilik, gençlerin istihdamı, büyüme için ortaklıklar, ulaşım-bağlantı, enerji güvenliği ve iklimden oluşmaktadır. Ayrıca belge, komşu ülkeler ile hassas konuları içeren güvenlik ve göç boyutunu ayrı başlıklarda ele almaktadır (European Commission 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası gözden geçirilmiş belgesinin yeni bir unsur getirmediği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Ancak bu belgede her bir komşu ülkeye yönelik özel yaklaşımlar neticesinde farklılaştırılmış ortaklıkların kurulabileceğinin ifade edilmesi bu politikanın yenilikleri olarak kabul edilmektedir (Özgündüz 2023, 122).

Komisyon, AB'nin Dış ve Güvenlik Politikası İçin Küresel Strateji- Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa (A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy- Shared Vision, Common Action: A stronger Europe) strateji belgesini 2016 yılında Konsey'e sunmuştur. Bu strateji belgesinde AB, ortaklarına güvenilir bir küresel güç ve güçlü bir güvenlik sağlayıcı olmayı sürdüreceği hedefini yansıtmaktadır. Küresel stratejinin komşuluk bölgesine odaklanması Avrupa Komşuluk Politikasına ayrı bir özellik katmakta ve bu politikayı hareketlendirmektedir (The Diplomatic Service of the European Union External Action 2024).

2.6. Avrupa Komşuluk Politikasının Finansmanı

Yumuşak güç unsurlarını kullanarak küresel güç olma ideali bulunan AB, Avrupa Komşuluk Politikasının finansmanına

ayrı bir önem vermektedir. Çünkü bu dış politika alanında güçlü finansman araçları sağlandığı takdirde, AB sadece komşuluk bölgesine değil aynı zamanda dünyanın geri kalmış ülkelerine yardım yapacak, normatif değerleri aracılığıyla yumuşak güç olarak dünya toplumlarını lehinde etkileyebilecektir.

Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı zaman içinde değişikliğe uğramıştır. AB komşu ülkelere yönelik mali yardımlarını 2007 yılına kadar TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım) ve MEDA (Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı) aracılığıyla sürdürmüştür. Bu yıldan itibaren Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (European Neighbourhood and Partnership Instrument: ENPI) adlı özel bir finansman aracına kavuşmuştur. 2014 yılında yapılan bir değişiklikle Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı Avrupa Komşuluk Aracı (European Neighbourhood Instrument: ENI) olarak güncellenmiştir. 2021'den beri Avrupa Komşuluk Politikası finansmanının adı Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument: Global Europe- NDICI) olarak değiştirilerek günümüzde halen bu adla çalışmalarını sürdürmektedir (Özgündüz 2023, 138).

AB, 2021- 27 yıllarını kapsayan komşuluk programının oluşturulması sürecinde; partner ülkeler, üye ülkeler, sivil toplum, kadın ve gençlik organizasyonları, yerel yetkililer, özel sektör ve diğer bağışçıların diyalogu ve değerlendirmeleriyle yer

almaktadırlar. AB, orta ve uzun dönemli uluslararası iş birliği önceliklerini tanımladığı bu fonun kaynağında Avrupa Komşuluk Politikasının olduğunu belirtmektedir. Komisyon, komşu ülkelerin bu bütçeden faydalanabilmesi için gerekli prosedürleri onaylamalarının takibi yapar ve bunu yıllık ilerleme raporlarında hayata geçirmektedir. Komisyon, prosedürleri uygulamayan komşu ülkeler için ise özel ölçüler belirleyerek, Avrupa Komşuluk Politikasının işlerliğini takip etmektedir.

2007 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede Avrupa Komşuluk Politikasının finansmanına ayrılan miktar artarak devam etmiştir. 2021- 2027 yılları için AB bütçesinden Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa için 79,5 milyar avro ayrılmıştır. Bu bütçe; coğrafi programlar, tematik programlar, acil müdahale mekanizmaları ve acil müdahale için gerekebilecek yedek bütçe olmak üzere dört kaleme bölünmektedir. Coğrafi programlar başlığı altında komşuluk politikası için yaklaşık 19 milyar avro ayrılmaktadır. AB, bu bütçeyi klasik komşuluk bölgesi olan güney ve doğu ülkelerinin yanı sıra, Sahra altı Afrika, Asya, Karayipler, Amerika ve Pasifik için de kullandırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Avrupa Komşuluk Politikasının coğrafi boyutu zaman içerisinde genişleyerek küresel bir boyut kazanmaktadır (European Commission 2024).

Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı, AB'nin dış eylem fonlarını oluşturan on aracın yedisini bir çatı

altında toplamıştır. Bu tematik araçlar şunlardır: Avrupa Kalkınma Fonu, Kalkınma İş birliği Aracı, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı, İstikrar ve Barışa Katkı Aracı, Ortaklık Aracı, Dış Eylem için Garanti Fonu ve Avrupa Komşuluk Aracıdır (Center For Global Development 2024).

Avrupa Komşuluk Politikası, Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa finansman aracını komşu ülkeler ile paylaşılan ortak değerler çerçevesinde istikrar için ekonomik kalkınma, güvenlik ve göç- hareketlilik konularını öncelikli olarak belirlemektedir. Avrupa Komşuluk Politikası, bu alanlarda çalışmalarını sürdürmek için finansal aracını kullanmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Komşuluk Politikasının finansal eylemleri şu iş birliği programları ile karşımıza çıkmaktadır: Ortak ülkeler ile doğrudan iş birliğine gidilen ikili programlar, tüm ortak ülkeler ile bölgesel programlar, su- enerji- taşımacılık gibi alt yapı yatırımlarının finansmanı için komşuluk yatırım aracı ve değişim programı Erasmus+ ve üye devletler- komşu ülkeler arasında sınır ötesi iş birliği programları (European Commission 2024).

Yüksek Temsilci Josep Borrell, Komşuluk Kalkınma ve Uluslararası İş birliği Aracı: Küresel Avrupa için AB'nin bu araçla küresel zorlukların üstesinden geleceğini ve AB'nin küresel aktör olma hedefinin gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adım olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur (European Commission 2024). Genişleme ve Komşuluktan sorumlu yetkili

Oliver Varhelyi ise bu araç sayesinde AB'nin bölgeye yönelik oyun kurucu aktör haline geldiğini belirtmiştir. Varhelyi'e göre, AB, bu araç sayesinde doğuda ve güneyde ekonomik potansiyelin ortaya çıkmasını sağlayacak, dijital ve yeşil dönüşümler ile insani gelişmenin arttırılmasına katkıda bulunacaktır. Varhelyi, ayrıca bu aracın Batı Balkan coğrafyasına da fayda sağlayacağını ifade etmiştir (European Commission 2024).

AB yumuşak gücünü kullanarak küresel güç olma hedefi için Avrupa Komşuluk Politikasını bir dış politika aracı olarak belirlemiştir. AB bütçesi içinde dikkate değer bir finans kaynağını bu politikanın uygulanabilmesine ayırmaktadır. AB komşuluk bölgesinde yumuşak gücünü etkili bir şekilde kullanabilmek ve bu ülkelerde planladığı siyasi ve ekonomik altyapının kendisine yakınlaştırılmasını planlamaktadır. AB bu politikaya ayırdığı bütçenin miktarını zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarına göre güncelleyerek bu alandaki hedefini gerçekleştirmeyi istemektedir.

3. Avrupa Komşuluk Politikası Kapsamında Bölgesel Girişimler ve Açılımlar

AB'nin yumuşak gücü bağlamında Avrupa Komşuluk Politikasını bir dış politika aracı olarak ne ölçüde kullandığı ve bununla dış politika hedefine nasıl katkı sağladığı bu bölümde değerlendirilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikası ucunda tam üyelik hedefi olmayan ancak kapıyı da kapatmayan, AB'nin güney ve doğu komşu ülkelere yönelik uyguladığı bir dış

politika enstrümanıdır. Bu bağlamda AB, bu politikasını güçlendirmek ve bölgesel iş birliğini geliştirmek için bölgesel girişimlere ve açılımlara yönelmiştir. AB, yumuşak gücü bağlamında normatif değerlerini kullanarak, güney ve doğu komşu ülkelerinin mevzuatlarını, standartlarını ve ekonomik alt yapılarını AB üye ülkelere yakınlaştırmayı hedefleyen reformların yapılmasını amaçlamaktadır (Özgündüz 2023, 188).

AB dış halkasını oluşturan komşu ülkelere tam üyelik hedefi sunmadan, bölge ülkeleri ile bütünleşmesini gerçekleştirmeyi planlamaktadır. AB, ortak değerlerin birlikte paylaşıldığı bu geniş coğrafyadaki farklı dinamiklere sahip komşu ülkeleri bir platformda toplama amacını güderken; güvenlik, enerji, göç, ticaret gibi iş birliği alanlarında asimetrik bir yapı oluşturmaktadır. AB tam üyelik perspektifi sunmayan bu politikasıyla komşuluk coğrafyasındaki ülkeleri yumuşak gücünü kullanarak etkilemeyi hedeflemektedir. Fakat AB'nin bu amacına rağmen komşu ülkeleri normatif değerleri ile ikna etmesinin zorluğu bu bölümde tartışılmaktadır. Bu bağlamda konu çalışmanın kısıtlılığını da göz önüne alarak güney ve doğu komşuluk politikası olmak üzere iki alt başlıkta ele alınacak, fakat ayrı bir çalışmanın konusu olması nedeniyle komşuluk bölgesini oluşturan ülkeler ayrı ayrı değerlendirilmeyecektir. Bunun yerine Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu komşuluk politikası bölgesel girişimler ve açılımlar altında incelenerek, AB'nin komşu ülkelere yönelik dış politika perspektifinin nasıl gelişim gösterdiği ve işlediği araştırılmaktadır.

3.1. Güney Komşuluk Politikası

Avrupa Komşuluk Politikası bağlamında güney ülkeleri: Fas, Filistin, Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Libya, Suriye, Tunus ve İsrail olmak üzere on ülkeden oluşmaktadır. AB'nin Akdeniz'e yönelik siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarları vardır. AB'nin doğu komşuluk politikası 2009 yılında açıklanmasına rağmen, güney komşuluk politikasının geçmişi 1961 yılına kadar götürülebilir. AB'nin zaman içinde değişen çıkarları bölgeye yönelik politikasını yenileme ihtiyacı doğurmuştur.

AB'nin Akdeniz- Güney ile olan ilişkileri şu dönemlerde incelenebilir:

- 1961-1972 Akdeniz Politikasında İlk Dönem: Global Akdeniz Politikasının benimsendiği döneme kadar olan sürede Topluluk, eski kolonyal geçmişinden kurtulan Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini diyalog çerçevesinde yeniden tesis etmek üzere yapıcı bir iş birliği süreci oluşturmayı hedeflemiştir. Topluluk, Akdeniz ülkelerine serbest ticaret, gümrük muafiyeti ve kotaların kaldırılması gibi ekonomik kolaylıklar sunmaya çalışmıştır. Topluluk açısından o dönemdeki ticari mevzuatın uygulanma biçiminin eksikliği ve dış politika konularında ortak perspektifin bulunmayışı gibi kısıtlayıcı nedenlerin varlığı bölgeye yönelik beklenen etkiyi yaratamamıştır. Yine de Topluluk, Akdeniz ülkeleri ile tercihli olmayan ticari anlaşmalar tesis etmesine rağmen, bu ülkelerin

Topluluk ile gerçekleştirdikleri ticarete makas onların aleyhine açıldığı için bu anlaşmalar ticari ihtiyaçları karşılama konusunda uzak kalmış, Akdeniz ülkelerinin sosyo-ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamamıştır (Kurtbağ 2003, 74-75).

- 1972- 1991 Global Akdeniz Politikası: Topluluğun bu politikası bir önceki dönemde bahsedilen eksikliklere cevap niteliğinde hazırlanmış olduğu ifade edilebilir. Bu politika ile Topluluk, Akdeniz ülkeleriyle ikili ilişkiler kurmak yerine, bölgesel bir girişim geliştirmeye çalışmıştır. Topluluk ilk kez Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) prosedürlerine uygun olarak Akdeniz ülkeleri ile ticari, ekonomik ve parasal müzakereler gerçekleştirmiştir (Oğurlu 2021, 238). 1989 yılına kadar uygulanması planlanan Global Akdeniz Politikası bu tarihe kadar yaşanan 1973 Arap- İsrail Savaşı ve sonrasında petrol krizi, yine aynı yıl Topluluğa tam üye olan Birleşik Krallık'ın bu politikaya yönelik olumsuz tutumu ve 1980'lerde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyeliğinin ardından girişim başarısızlığa uğramıştır. Topluluğa yeni katılan bu ülkelerin tarım ürünleri üreticisi ve ihracatçısı olmaları, Akdeniz komşu ülkelere verilen tavizlerin çalışmamasına sebebiyet vermiştir. Bu durum iç talebin Akdeniz'deki yeni üye ülkelere karşılanması sonucunu doğurmuştur. Politikanın işletilebilmesi için Topluluktan Akdeniz komşu ülkelere yönelik tavizlerin

arttırılması fikirleri yükselse de Komisyon, politika değerlendirme raporunda bu politikanın başarısız olduğu sonucuna varmıştır (Kurtbağ 2003, 77-79).

- 1991- 1995 Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası: Global Akdeniz Politikası'nda yaşanan bu başarısızlık Birliği durdurmamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Birlik bu yönde çalışmasını Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ile sürdürmüştür. Bu politika kapsamında Ortadoğu ülkelerine yönelik mali yardımların arttırılması planlanmıştır. Ayrıca bu politika Akdeniz ülkeleriyle demokrasi, çevre, insan hakları gibi konularının geliştirilmesini hedeflese de başarısızlığa uğradığı savunulabilir (Kızıllıkan 2018, 84). Finansman yetersizliği, Birlik üye devletlerinin ortak Akdeniz politika geliştirme konusundaki farklı tutumları, Akdeniz ülkelerinin korumacı politikaları ve göç konusunda Birlik içinde "AB yardımları güneye, göçler ise kuzeye gidiyor" (Kurtbağ 2003, 80) ifadesi politikanın başarısızlığını gözler önüne sermektedir.

- 1995 Avrupa- Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci: Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri Barselona sürecine giden kapıyı aralamıştır. AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme planında Akdeniz'in ihmal edilmemesi anlamında önemli olan Barselona Bildirgesi, AB üyeleri ile Türkiye, Güney Kıbrıs, Tunus, Cezayir, Mısır, İsrail, Lübnan, Fas, Malta, Ürdün ve

Filistin yönetimin dahil olduğu ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Barcelona Bildirgesinin siyasi diyalog ve güvenlik ortaklığı unsuru öncelikli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Bildirge üç başlığın ilkinin bu konuya ayırmaktadır. İkinci bölüm ekonomik ve mali alanlarda iş birliğini, üçüncü bölüm ise sosyal, kültürel ve beşerî alanlarda ortaklığı öngörmektedir (Kızıllıkan 2018, 85). AB, bu bildirgeyle daha öncekilerinden farklı olarak sosyal, kültürel ve mali konularda yeni açılımlar eklemiştir. Ayrıca bu bildirgenin bir diğer özelliği ise, ilk kez Akdeniz ülkelerine yapılacak yardımlar, normatif değerlerin kabul edilip geliştirilmesi ölçüsünde sağlanacaktır (Kurtbağ 2003, 83). Bundan sonra karşımıza sıklıkla çıkan koşulluluk ilkesi temellerinin bu bildirgeyle atıldığını ifade edebiliriz. Akdeniz ülkeleri açısından AB normatif değerlerinin uygulanması koşulu, iyi ilişkilerin tesis edilmesine ve yardımların önünün açılmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim bu koşul Avrupa Komşuluk Politikasının hayata geçirildiği 2004'ten 2024'e kadar olan yirmi yıllık sürede AB'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerini belirleyen ana odak konularından biri haline getirilmiştir.

- 2004 yılında Akdeniz ve Doğu Avrupa ülkeleri Avrupa Komşuluk Politikası bünyesine dahil edilerek varlığını sürdürmektedir.

• 2008 Akdeniz İçin Birlik: Fransa'nın öncülüğünde, AB'nin Akdeniz politikalarının devamı olarak, Barcelona Bildirgesi'nde belirlenen ortak hedefler çerçevesinde ortaya çıkarılan bir girişimdir (Kınacıoğlu 2015, 144). Kabul edildiği dönemde 27 AB üyesi ülkesiyle beraber Arnavutluk, Bosna- Hersek, Türkiye, Monako, Karadağ, Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Filistin, Moritanya, Lübnan, Suriye, Ürdün ve İsrail'in de dahil olduğu 15 ülkeden oluşmaktadır. Libya ise gözlemci statüdedir. Bir genel sekreteri bulunan birliğin merkezi Barcelona'da yer almaktadır. AB, Akdeniz için Birlik sekreteryasına önemli bütçe sağlarken, Avrupa Komşuluk Politikası ile etkileşim içinde olmasına dikkat etmektedir (Özgündüz 2023, 189). Akdeniz için Birlik; Akdeniz'de kirlilik ile mücadele edilmesi, sivil toplumun geliştirilmesi, güneş enerjisi yatırımlarının teşvik edilmesi, kara- deniz ve demir yolu bağlantılarının kurulması mevcut olanların güçlendirilmesi, küçük- orta büyüklükteki işletmelerin desteklenmesi ve Slovenya'da bir Avrupa- Akdeniz Üniversitesi'nin kurulmasını içeren altı pratik amacı bulunmaktadır (Akça Ataç 2012, 10). Akdeniz için Birlik, bir taraftan, Fransa'nın eski sömürge geçmişi, ekonomi ve istikrardan ziyade siyasal alanda iş birliğini ön plana çıkarması nedeniyle Arap ülkelerinde karşılık bulmamakla birlikte, AB'nin Filistin- İsrail çatışmasının çözümü için inisiyatif almaması bu girişimin önündeki en önemli iki sorun olarak yer

almaktadır. Akdeniz için Birlik, diğer taraftan AB'nin dış politika yapım sürecinin karmaşıklığı, ortak dış politika oluşturması önündeki üye devletlerin farklı söylemleri ve kendi iç sorunları nedeniyle gölgede kalmıştır. 2011 yılında yaşanan Arap Baharı hareketi ise, AB'nin Akdeniz'e yönelik tarihi siyasi işlevinin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir (Kınacıoğlu 2015, 145-146).

- AB Güney komşuluğa yönelik son olarak Komisyon tarafından 2021 yılında Akdeniz için Yeni Bir Gündem (A New Agenda for the Mediterranean) başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirin ana odak başlıkları: insani gelişme, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, dayanıklılığı güçlendirme, refahı artırma, dijital geçişin yakalanması, barış- güvenlik, göç- hareketlilik ve yeşil geçiş olmak üzere özetlenebilir. AB'nin Akdeniz için Yeni Gündeminde bölgenin çeşitliliğini, çıkarlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alması önemlidir. Ancak Yeni Gündem de belirtilen ana odak başlıklarının pratiğe nasıl uygulanacağı belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, AB'nin Akdeniz'e yönelik daha önce oluşturmaya çalıştığı politikasına yönelik Akdeniz komşu ülkelerinin kuşkulu tutumları bilinmektedir. Bu nedenle bu ülkelerin yeni gündemi ne ölçüde sahipleneceği, bu bildirin gelecekteki başarı veya başarısızlığını gösterecektir (European Commission 2024).

3.2. Doğu Komşuluk Politikası

Avrupa Komşuluk Politikası Doğu Komşuluk Politikası Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerini kapsamaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Avrupa'da Ukrayna, Moldova aday ülke statüsünde ve Beyaz Rusya ile Güney Kafkasya'da Gürcistan aday ülke statüsünde, Azerbaycan ve Ermenistan'ı içine alan geniş bir coğrafyaya yönelik bölgesel girişimdir. AB, Avrupa Komşuluk Politikasının tamamlayıcı ve güçlendirici bir etki yaratacağı düşüncesiyle Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerine yönelik bölgesel ve çok taraflı ortaklıklar oluşturmayı hedeflemektedir.

Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından hazırlanan Karadeniz Sinerjisi- Yeni Bir Bölgesel İş birliği Girişimi (Black Sea Synergy) belgesini 2007 yılında kabul etmiştir (Kutlu 2015, 101). Bu doğrultuda 2008 yılında Karadeniz Sinerjisi hayata geçirilerek AB'nin bölgeye yönelik bölgesel girişimi başlatılmıştır. Karadeniz Sinerjisine Moldova, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın yanında Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında değerlendirilmeyen Rusya ve Türkiye'de dahil edilmiştir. Bu ortaklık çerçevesinde demokratik ve ekonomik reformların güçlendirilmesi, istikrar ve kalkınmanın desteklenmesi, bölgedeki uyuşmazlıkların çözümlenmesi amaçlanmıştır. Karadeniz sinerjisi, bu amaçları gerçekleştirmek için göç, enerji, sivil toplum, çevre, balıkçılık gibi çeşitli

alanlarda gelecekte düzenlenecek projeleri desteklemeyi hedeflemektedir (Aydın Düzgit 2009, 50).

Karadeniz Sinerjisini takiben, 2009 yılında Prag Zirvesi'nde Polonya ve İsveç'in girişimleriyle, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerini kapsayan Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership) hayata geçirilmiştir. Doğu ortaklığının siyasi ve ekonomik amaçları bulunmaktadır (Erol Ergan, Doğan 2019, 166). Avrupa Komşuluk Politikası Doğu Ortaklığında bölge ülkeleriyle siyasi alanda demokrasi ve insan haklarının iyileştirilmesi, vizelerin kolaylaştırılması, yasa dışı göçle mücadele etmeyi ve sivil toplumu geliştirmeyi amaçlarken, ekonomik alanda ise bölge ülkelerinin AB ekonomisine daha derin entegrasyonunu ve enerji güvenliğinin arttırılmasını hedeflemektedir (Aydın Düzgit 2009, 50).

AB normatif değerlerin paylaşıldığı Avrupa Komşuluk Politikası ilkeleri olan koşulluluk ve farklılaştırma ilkeleri çerçevesinde Doğu Ortaklığı kapsamında yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için bölge ülkelerine ortaklık antlaşmaları önermektedir. Bu bağlamda bölge ülkeleriyle daha önce imzalanmış olan iş birliği anlaşmalarının daha derin ekonomik, ticari ve siyasi entegrasyon sürecini hedefleyen ortaklık anlaşmalarına çevrilmesi için müzakerelerin yürütülmesi amaçlanmaktadır. Böylece AB, bölge ülkeleriyle serbest ticari anlaşmalar tesis ederken, bu ülkelerin siyasi ve ekonomi

mevzuatlarını AB üye ülkelerine yakınlaştırmayı hedeflemektedir (Hürsoy 2018, 176).

AB'nin 2009 yılında başlattığı Doğu Ortaklığı süreci, AB ve bölge ülkelerinin katılımıyla 2011 yılında Varşova, 2013 yılında Vilnius, 2015 yılında Riga ve 2017 yılında Brüksel Zirvelerinde genişletilip güncellenmiştir (Kutlu 2015, 99). Bu süre zarfında 2014 yılında AB, Doğu Ortaklığı kapsamında Ukrayna, Moldova ve Gürcistan ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamış ve üç yıl sonra bu ülkelere vize serbestisi uygulamaya başlamıştır. Doğu Ortaklığının diğer ülkelerinden biri olan Ermenistan ile ilişkiler Rusya etkisinde gölgelense de AB bu ülkeyle de bir ortaklık anlaşması tesis etmiştir. Azerbaycan ile ilişkiler ise enerji alanında sürdürülerek bir çerçeve anlaşması süreci müzakere edilmektedir (Özgündüz 2023, 193). Beyaz Rusya'nın AB yerine Rusya ile ekonomik entegrasyona gitme tercihi ve kendi dilinin yanında Rusçaya da eşit statü vermesinden dolayı, Avrupa Komşuluk Politikasında kısmen yer almaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası koşulluluk ilkesinin net bir şekilde uygulandığı Beyaz Rusya örneğinde AB, bu ülkeyle ortaklık anlaşması yürürlüğe konulabilmesi için demokratik değerlerin uygulanmasını ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesini koşul olarak sunmaktadır (Durakçay ve Gülal 2018, 302).

Doğu Ortaklığı, 2015 yılında Riga Zirvesi'nde ele alınmıştır. Bu Zirve'de dört öncelikli alan belirlenmiştir. Bu alanlar: iyi yönetim kapsamında kurumların güçlendirilmesi

hedefleyen daha güçlü yönetim, pazar fırsatlarının üzerinde önemle durularak ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedefleyen daha güçlü ekonomi, ulaşım- enerji verimliliği, çevre- iklim değişikliği gibi konularda koordineli hareketi hedefleyen daha iyi bağlantı ve insanlar arası iletişimi, hareketliliği hedefleyen daha güçlü toplum olarak özetlenebilir (European Commission 2024).

Riga Zirvesi'nde alınan kararların sonuçları, 2017 yılında Brüksel Zirvesi'nde ele alınmıştır. AB, Komisyon tarafından hazırlanan 2020 Sonrası Doğu Ortaklığı Politikası Direnci Güçlendirmek- Herkese Hizmet Eden Bir Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership Policy beyond 2020 Reinforcing Resilience an Eastern Partnership that delivers for all) belgesini yayınlayarak bu alandaki gelecek hedeflerini belirlemiştir (Özgündüz 2023, 194).

2020 Sonrası Doğu Ortaklığı'nın ana hedefleri Komisyon belgesine şu şekilde yansımaktadır:

“Hep birlikte dirençli, sürdürülebilir ve entegre edilmiş ekonomiler,

- Ticaret ve ekonomik entegrasyon
- Yatırım ve finansmana erişim
- Güçlendirilmiş ara bağlantı
- İnsanlara yatırım yapmak

Hep birlikte sorumlu kurumlar, hukukun üstünlüğü ve güvenlik,

- Yargı reformları
- Yolsuzluk ve ekonomik suçlarla mücadele
- Organize suçlarla mücadele ve güvenliğin güçlendirilmesi

Hep birlikte çevre ve iklim dayanıklılığına doğru,

- İnsanların sağlığı ve refahı için faydalar
- Döngüsel ekonomi
- Ekonominin doğal varlık tabanı
- Daha yeşil büyümeyi destekleyen politikalar ve yönetim
- Enerji ve nükleer güvenliğin güçlendirilmesi
- Sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişi hızlandırma

Hep birlikte dijital dayanıklılık

- Dijital alt yapı
- E-yönetişim
- Dijital ekonomi ve yenilik
- Siber Dayanıklılık

Hep birlikte adil ve kapsayıcı toplumlar

- Kamu yönetimi reformu ve sivil katılım
- Sivil toplum ve gençlik katılımı

- Bağımsız medya ve gerçeğe dayalı bilgiler
- İnsan haklarının korunması” (European Commission 2024)

2020 Sonrası Doğu Ortaklığı Politikası Direnci Güçlendirmek- Herkese Hizmet Eden Bir Doğu Ortaklığı belgesi 2009’da başlatılan Doğu Ortaklığı iş birliği sürecinin devamı olarak kabul edilmektedir. Komisyon, Birliğin daha güçlü Avrupa hedefine ulaşması için Doğu Ortaklığı iş birliği sürecini önemsemektedir. Doğu komşuluk politikasında bulunan ülkelerin AB’ye coğrafi yakınlıkları ise bu iş birliği sürecini daha da önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda AB 2020 yılı için ve 2020 yılının ikinci yarısında uygulanmak üzere doğu komşuluk bölgesine yönelik ekonomi, hukuk, çevre- iklim değişikliği, dijital ve sivil toplum başlıklarında hedeflerini belirlemektedir. Belgede belirlenen hedeflerin hayata geçirilmesi için sürecin partner ülkeler ile birlikte işletilmesi gerektiğine vurgu yapılarak, süreç ortak sahiplenmeyi kuvvetlendirme, reform gündemini yeniden güçlendirme ve ortak zorluklarla mücadele etme olmak üzere üç unsura bağlanmaktadır. AB, bu dış politika aracılığıyla tarafların ortak kararlılıkla hareket edeceğini ve politikanın ortak değerler etrafında doğu komşuluk bölgesindeki halklara yarar sağlayacağını beklemektedir. Böylece AB, normatif değerlerinin paylaşıldığı yumuşak gücünü kullanarak küresel alanda daha güçlü bir Avrupa inşa edeceğini düşünmektedir (Özgündüz 2023, 196).

AB'nin yumuşak güç olma düşüncesine rağmen Avrupa Komşuluk Politikası perspektifindeki dış politikası tartışmalıdır. Bu çalışmada AB yumuşak güç unsurlarını kullanarak küresel amaçlarına ulaşmaya çalıştığı dış eylem aracı olan Avrupa Komşuluk Politikasının ne kadar başarılı/ başarısız olduğu sorgulanmaktadır. Literatür de Avrupa Komşuluk Politikasına yöneltilen eleştirilerin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki AB kaynaklı sorunlar, ikincisi ise komşu ülkeler kaynaklı sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada bu iki boyutun yanında Avrupa Komşuluk Politikasının geleceğine de yer verilmektedir. Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiri sesleri sadece akademik dünyadan değil aynı zamanda AB içinde de yükselmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın son bölümünde yer alan Avrupa Komşuluk Politikasına yönelik eleştiriler başlığında bu konuya değinmenin yerinde olacağı düşünülmektedir.

4. Avrupa Komşuluk Politikasına Yönelik Eleştiriler

Avrupa Komşuluk Politikası oluşturulduğu 2004 yılından itibaren eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin başında Avrupa Komşuluk Politikasının genişleme politikasından farklı olarak komşu ülkelere tam üyelik perspektifi sunmaması gösterilebilir. Literatür de AB'nin bu politikasını komşu ülkelerini Birliğe dahil etmemek üzere hayata geçirdiği görüşü mevcuttur (Sasse 2008, 296). Fakat günümüz konjonktürel gelişmeleri bağlamında AB, Rusya ile giriştiği jeopolitik rekabette, güney komşu ülkelerine teklif edemediği aday ülke

statüsünü doğuda Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a sunmuştur (Yazgan 2015, 116). Dolayısıyla AB, Avrupa Komşuluk Politikasının kuruluş amacını doğu ülkeleri için tersine çevirmiş gözükmektedir.

AB, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında doğu komşu ülkeleriyle Doğu Ortaklığı iş birliği sürecini geliştirip ilerletirken, güneydeki komşu ülkeleriyle Akdeniz iş birliği entegrasyon sürecinin doğuya kıyasla geride kaldığı söylenebilir. Bu geri kalışın ardında yatan en önemli iki gelişmeden ilki Arap Bahar'ında AB'nin bölge ülkelerine yönelik ikircikli tutumu, ikincisi ise AB'nin Ukrayna- Rusya Savaşı'nın aksine, Filistin-İsrail Savaşı'nda net bir tavır almayıp yaptırım uygulamayışı olarak gösterilebilir. Bu durum Arap halklarında Avrupa merkezli Avrupa Komşuluk Politikası iş birliği sürecine kuşkuyla yaklaşılması sonucunu doğurmuştur. Güney komşuluk ülkelerin neredeyse tamamının- İsrail hariç- Arap olduğu düşünüldüğünde bu devletlerin günümüzde AB ile iş birliğine gitme noktasında istekli olmadıkları görüşünü ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kınacıoğlu 2015, 145).

AB bir yanda Avrupa Komşuluk Politikası ile doğu komşuluk bölgesinde siyasi ve ekonomik entegrasyon sürecini belirli ölçüde sağlamasına rağmen, tam olarak ne zaman biteceği öngörülemeyen Ukrayna- Rusya Savaşı'na giden yolu açmış, savaş boyunca da Rusya'ya karşı Ukrayna'yı destekleyerek savaşın tarafı olmuştur. AB diğer yanda güney komşuluk

bölgesine yönelik iş birliği sürecini 60'li yıllardan beri gündemde tutup, Akdeniz ortaklığına özel bir önem vermiş olmasına rağmen, Filistin- İsrail çatışmasının çözümüne yönelik çaba göstermemektedir. Nitekim bu tarihsel çatışma 2023 yılında Hamas'ın İsrail'e düzenlediği saldırı ile savaşı başlatmış, zaman içerisinde Filistin halkına yönelik etnik temizliğe girilerek, uluslararası hukukta savaş suçu sayılan soykırıma dönüşmüştür. 2024 yılında savaş, İsrail'in Lübnan topraklarına yaptığı saldırılar ile bu ülkeye de sıçramıştır. Ayrıca İran'ın İsrail'e yönelik misillemesi savaşın Orta Doğu'ya yayılma tehlikesini gündeme getirmektedir.

Günümüzde halen daha süren sivil kayıplara rağmen durumun kabul edilemez olduğunu savunan birkaç AB üye devletiyle birlikte, AB Yüksek Temsilcisi Borrell'in: "İsrail'in saldırılara devam etmesi kabul edilemez." (Ekonomim 2024) yönündeki açıklamasına rağmen, Birlik resmi kuruluşları sessiz tutumunu sürdürmektedir. Arap devletleri tarafından kuşkuyla yaklaşılan bir Akdeniz iş birliği süreci zaten vardı. Bununla birlikte savaşın ortaya çıkışı ve devamında yaşananlar AB yumuşak gücünü kullanarak normatif değerlerin paylaşıldığı güney ülkelerine yönelik ekonomik iş birliğinin gerçekleşeceği Avrupa Komşuluk Politikasını, Arap halkları nezdinde erozyona uğratmıştır. Bu durum yalnızca bölge ülkelerinde değil uluslararası kamuoyunda da AB'nin yumuşak gücü aracılığıyla inşa etmeye çalıştığı küresel güç olma hedefini zedelemektedir (Kınacıoğlu 2015, 146).

AB yumuşak gücünü kullandığı Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelerde normatif değerlerin paylaşıldığı bu ülkelere demokrasiyi götürecektir, ekonomik iş birliğini gerçekleştirerek çevresinde kendisiyle bütünleşmiş dost ülkeler halkası oluşturmayı planlamaktaydı (Özgündüz 2023, 214). Avrupa Komşuluk Politikasının külliyen başarısız bir dış politika aracı olduğu ifade edilemese de günümüzde AB, komşuluk bölgesi olan doğusunda ve güneyinde iki savaş gerçeğiyle karşı karşıyadır. Bu çalışmada Avrupa Komşuluk Politikasına yöneltilen eleştiriler, AB ve komşu ülkeler kaynaklı sorunlar olmak üzere iki başlıkta analiz edilmektedir.

4.1. AB Kaynaklı Sorunlar

AB'ye bu kadar geniş coğrafyada bulunan farklı ülkeye yönelik genel bir politika belirleme noktasında hata yapma riskinin artacağı yönünde eleştiriler yöneltilmiştir (Mocanu 2013, 37-49). AB bu eleştirilere yönelik cevap niteliğinde Avrupa Komşuluk Politikasının yenilenmesi sürecinde bölgeye yönelik her ülkeye uyan tek tip bir politika belirlemek yerine farklılaştırma ilkesini yürürlüğe koymuştur. Ancak bu ilkeye rağmen AB üye devletleri bu politikanın uygulanışına yönelik net bir tavır ortaya koyamamaktadırlar. Ayrıca komşuluk bölgesinde yaşanan gelişmeler karşısında üye devletler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bu durum Avrupa Komşuluk Politikasının işletilmesinin önündeki engellerden biri olarak kabul edilmektedir.

AB'nin salt yumuşak güce dayanan normatif değerleri aracılığıyla Avrupa Komşuluk Politikasını uygulama planı, bölgede beklenen ekonomik dönüşümü sağlayamamıştır. AB dış politikasının uygulanışındaki karmaşık yapı nedeniyle krizlere geçmişte olduğu gibi günümüzde de son derece yavaş tepki göstermesi, mali krizler ve bunun etkileri, genişleme yorgunluğu ile gelecekte üye olacak mevcut aday ülkelerin AB kriterlerini karşılamadan uzak oluşları gibi nedenlerden ötürü Avrupa Komşuluk Politikasının tartışmalı bir dış politika olduğu literatür de ifade edilmektedir. Bu bağlamda AB'nin yumuşak gücünün kullanıldığı normatif değerleri aracılığıyla küresel bir güç olamayacağı yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır (Nilsson ve Silander 2013, 441-458).

Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelere teklif edilen ortaklık anlaşmalarının olmazsa olması olan AB norm ve mevzuatı komşu ülkeler tarafından müzakere edilemez pozisyonadadır. Bu durum AB ile komşu ülkeler arasında asimetrik bir yapının oluşmasına neden olmaktadır. Avrupa merkezli düşünce yapısı ile hazırlanan ve AB'nin üstünlükçü tavrının (Özgündüz 2023, 214) yansıdığı bu ortaklık anlaşmalarının güvenilirliği özellikle güney komşu ülkeleri tarafından sorgulanmaktadır (Kınacıoğlu 2015, 146-149).

Avrupa Komşuluk Politikasının AB kaynaklı diğer bir eleştiri konusu ise başından beri tutarlı olarak uygulanmayan koşulluluk ilkesidir. Avrupa Komşuluk Politikasının merkezinde

yer alan koşulluluk ilkesi zaman içerisinde göz ardı edilmiştir. Bu durum AB ile komşu ülke ilişkilerinin zedelenmesine sebebiyet vermiştir. Kimi görüşlere göre, AB'nin bu politikasına güven, güney komşuluk bölgesi ülkelerine kıyasla doğu komşuluk bölgesi ülkelerinde daha yüksektir. Bu politikanın güvenilirliğinin güneyde düşük olmasının bir nedeni olarak AB'nin demokratik ilkeleri bu ülkelerde işletme konusunda çekimser tutumu olarak gösterilmektedir. Diğer bir ifadeyle AB, demokratik ilkelerin bu ülkelerde uygulanması halinde aşırı İslamcıların iktidara gelmesinden endişe etmektedir (Yazgan 2015, 119-120).

4.2. Komşu Ülkeler Kaynaklı Sorunlar

AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında bölgesel girişimleri doğu ve güney komşu ülkelere yönelik uygulama noktasında ikili ayrıma gitmesine rağmen bu iki grup içerisindeki ülkelerde bile farklılıklar mevcuttur. Dolayısıyla doğu ve güney ayrımı fark etmeksizin komşu ülkelerin tarihi geçişleri, kültürleri, siyasi ve ekonomik gelişmişlikleri birbirinden farklıdır (Baykara 2022, 229).

AB'nin komşu ülkeler kaynaklı sorunlarında en önemli engellerinden biri bu ülkelerde yaşanan çatışmalar ve savaşlardır. Halihazırda devam eden Ukrayna- Rusya Savaşı, Moldova'daki Transdinyester sorunu, Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya sorunu, Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan'a ait Dağlık-Karabağ'a ait topraklarından çekilerek bu çatışma büyük ölçüde

çözümüne kavuşturulsa da Rusya'nın bölge genelindeki etkisi AB'nin doğudaki zorluklarından bazılarıdır. Güney'de halihazırda devam eden Filistin- İsrail Savaşı, AB'nin en temel problemidir. Bu savaş karşısında AB'nin nasıl bir tavır alacağı belirsizliğini korumaktadır. Geçmişte Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde Arap devletlerinin Avrupa merkezli iş birliği sürecinin uygulanabilmesi önünde güvensizlik faktörü başta olmak üzere, siyasi ve ekonomik engeller bulunmaktadır.

Diğer taraftan komşu ülkeleri yöneten otoriter ve yarı otoriter iktidarlar, AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla kendi ülkelerine nüfuz etmesini istememektedirler. Bu nedenle AB'nin en önemli zorluklarından bir diğeri ise komşuluk bölgesindeki ülkeleri etkileme düzeyidir (Yazgan 2015, 121-122).

AB'nin küresel güç olma hedefiyle kullandığı yumuşak güç unsurları ile komşu ülke halklarının gönüllerini kazanarak ikna etme noktasında zorlanmaktadır. AB'nin yumuşak gücünü arttırması için gerekli olan ikna yöntemi özellikle Güney komşuluk bölgesinde zora düşmüş pozisyondadır. Bu durum AB'nin küresel güç olma hedefini zedelemektedir.

AB'nin bu komşuluk bölgesindeki ülkeleri dostça komşuluk politikasına ikna etmeyi başardığı ölçüde yumuşak gücünü de arttırmış olacaktır. Bu güçle elde edilecek başarı için

uzun zamana ihtiyaç olsa da bu alandaki ilerleme AB'nin küresel güç olma hedefine hizmet edeceği düşünülebilir.

4.3. Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği

Avrupa Komşuluk Politikasının ortaya çıkarıldığı günden günümüze yaklaşık yirmi sene geçmiştir. Bu süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikasının uygulandığı komşuluk bölgesinde çok sayıda gelişme yaşanmıştır. Bölge ülkelerde yaşanan bu gelişmelerle birlikte AB'de değişim geçirmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası varlığını devam ettirmekte, AB komşuluk bölgesinde bulunan ülkelere teknik- mali yardımlarını sürdürmektedir. AB yumuşak güç olarak normatif değerleri aracılığıyla komşuluk bölgesindeki ülkelerin kendisine yakınlaşmasını beklemekteydi. Ancak AB'nin bu politikasıyla bu ülkelerin siyasi ve ekonomik dönüşümlerini sağlayamadığı gözlenmektedir. AB açısından bu durumun güney komşu ülkelerine kıyasla doğu komşu ülkelerinde kısmen gerçekleştirildiği belirtilebilir. Ancak doğuda ortaya çıkan ve halen devam eden Ukrayna- Rusya Savaşı, Avrupa Komşuluk Politikasının geleceğini bundan sonra nasıl etkileyeceği bilinmemektedir. Bu politikanın diğer doğu komşuluk ülkelerinde olumlu işletileceği değerlendirmesinde bulunmak bir hayli zor gözükmektedir.

AB, Akdeniz- Avrupa iş birliğine önem vermiştir. AB neredeyse kurulduğu tarihten itibaren Akdeniz komşuluk bölgesi ülkeleriyle ilişkilerini canlı tutmak için girişimler de

bulunmuştur. Acaba Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk bölgesine verdiği bu önem günümüzde ne kadar başarılı olmuştur? Avrupa Komşuluk Politikası açısından bu konu tartışmalıdır ayrıca bu politikanın geleceğini de belirsizleştirmektedir. Güneyde devam etmekte olan Filistin-İsrail Savaşı AB'nin küresel güç olma hedefini başarısızlığa uğratmakta, bu durum Avrupa Komşuluk Politikasının uygulanmasındaki en büyük zorluklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Devam etmekte olan bu savaş nedeniyle Avrupa normatif değerleri erozyona uğramaktadır. Bununla birlikte, AB'nin inşa etmeye çalıştığı küresel güç olma hedefi ise uluslararası toplumda inandırıcılığını yitirmektedir.

Kısacası Avrupa Komşuluk Politikasının geleceği, AB'nin geleceği gibi belirsizdir. Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu komşuluk bölgesinde sürmekte olan savaşların seyrine göre AB pozisyon alacak, bu politikasını da buna göre belirleyecektir. Sonuç olarak, yaklaşık yirmi yıllık süre zarfında Avrupa Komşuluk Politikası, AB yumuşak gücünün bir dış politika aracı olarak Birliğin en dış halkasını oluşturan komşuluk bölgesine vaat ettiği normatif değerlerinin paylaşıldığı ekonomik refahı ve barışı götürmemiştir.

Sonuç

Bu çalışma AB'nin kendine özgü yumuşak güç araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi perspektifte ele alıp, incelemektedir. Bu bağlamda Nye'nin

yumuşak güç kavramı çerçevesinde konu ele alınmıştır. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar Avrupa Komşuluk Politikasını siyasi olarak analiz etmek için kullanılmıştır.

AB, yumuşak güç olarak Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Doğuda Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a adaylık statüsü vererek bu ülkeleri gelecek genişleme projeksiyonuna almıştır. Ancak yine de bu ülkelerin Birliğe tam olarak ne zaman üye olacakları belli değildir. Bu ülkelerin üye olmaları halinde AB doğusunda doğal genişleme sınırlarına coğrafik olarak ulaşmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle, AB'nin doğuda kendine üye yapabileceği başka ülke kalmamaktadır. Ancak yine de Azerbaycan, Ermenistan ve Beyaz Rusya doğu komşuluk bölgesinin üç diğer ülkesi olması nedeniyle, AB'nin olası diğer genişlemesi ise bu ülkelerin Birliğe katılımıyla olabilir.

Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'ın AB'ye tam üye ülke olmaları durumunda Avrupa Komşuluk Politikası bu ülkeler için son bulacaktır. Birliğin bu dış politikası Azerbaycan, Ermenistan ve Beyaz Rusya ile devam edecektir. AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile komşu ülkelere öngörmediği tam üyelik çıpasını Moldova, Ukrayna ve Gürcistan için işletmiş olacaktır. Bu ülkelerin Birliğe katılımı AB'nin yumuşak gücünü kullanarak küresel güç olma hedefindeki dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının somut çıktısı olarak kabul edilebilir. Yine de bu ülkelerin ne zaman Birliğe üye yapılacağına takvimi netlik kazanmamıştır. Potansiyel adaylık

verilen bu ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel, etnik vb. gibi dinamikleri Birliğin hazmetme kapasitesini zorlayabilecektir.

AB yumuşak güç olarak, Avrupa Komşuluk Politikası ile doğusunda yer alan komşu ülkeleriyle özellikle Moldova, Gürcistan ve Ukrayna ile siyasi ve ekonomik entegrasyon sürecini belli oranda başarmış olsa da AB, Ukrayna- Rusya Savaşı'nın tarafı olmuştur. Bu savaşın ne zaman sonlanacağı bilinmemesine rağmen, savaş bittiğinde AB- Rusya ilişkilerinde restorasyona gitmek gerekecektir. Çünkü Rusya olmadan Avrupa'ya tahayyül etmek, AB'nin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel geleceği açısından eksiklik yaratabilecektir. Ukrayna ise siyasi olarak parçalanmış olarak yerle bir halde Birliğe dahil olacaktır. Ukrayna'nın yeniden inşa süreci AB'yi mali anlamda zorlayabilecektir.

Avrupa Komşuluk Politikasının güney komşuluk bölgesi ülkeleri Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Filistin ve İsrail'den oluşmaktadır. Yani AB'nin güney Avrupa Komşuluk Politikasında iki grup ülke vardır. Bunlardan birinci grubu Arap devletleri oluşturmaktadır. İkinci gruptaki tek devlet ise İsrail'dir. Dolayısıyla AB'nin yumuşak gücünü kullandığı önemli dış politika araçlarından biri olan Avrupa Komşuluk Politikasının başarısızlığını ya da başarısını bu iki grup arasındaki hakkaniyetli yaklaşımı belirleyecektir. Ancak AB yumuşak güç olarak Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında güneyde Filistin ve İsrail Savaşı'na çözüm üretmeme, savaşın

sonlandırılmasına yönelik çaba göstermeme tutumunu sürdürmektedir.

Arap devletlerinin kolonyal geçmişlerinden gelen Avrupa'ya şüpheyle yaklaşılması düşüncesi halen canlılığını korumaktadır. Bununla birlikte, Arap Bahar'ında AB'nin tutumu bölge ülkelerinde Avrupa merkezli ortaklık sürecine güvenilmemesi gerektiğini ortak hafızaya eklemiştir. Bundan dolayı AB'nin 1961'den beri Akdeniz bölgesine yönelik politika geliştirme sürecinde ivme yakalayamamış olduğu görüşü savunulabilir. Bölgede yaşanan Arap Bahar'ında AB'nin bölge ülkelerine yönelik ikircikli politikaları güven bunalımına sebebiyet vermiş, ilişkiler özellikle son dönemdeki Filistin- İsrail Savaşı ile durma noktasına gelmiştir.

AB'nin bölgeyle bu zamana kadar kuramadığı ilişkileri nasıl yeniden tesis edeceği ve bölgeye yönelik yeni bir açılım sağlayacağı belli değildir. AB'nin güney komşuluk ülkeleriyle ilişkilerinde- İsrail hariç- Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yenilenecek ortaklık veya iş birliği süreçleriyle devam edilemeyeceği ortadadır. Bunun yerine AB yumuşak güç olarak güney komşuluk ülkeleriyle- İsrail hariç- yeniden güven tesis etmeli, yeni bir sayfa açmalıdır. Bu gerçekleştirilmediği takdirde AB'nin güneydeki komşu ülkeleri ikna etmekte zorlanacağı bu durum ise Avrupa Komşuluk Politikasının işlerliğinin zedelenmesine neden olacaktır. Bunun nasıl başarılacağını zaman gösterecektir.

Avrupa Komşuluk Politikasının güney ve doğu olmak üzere iki farklı coğrafyası değerlendirildiğinde karşımıza çıkan sonuçta AB'nin bölgelere yönelik tek tip genel politikalarının işlemediği ortaya çıkmaktadır. Avrupa Komşuluk Politikası metinlerinde yer bulan farklılaştırma ilkesine rağmen, bölge ülkelerine yönelik esnek entegrasyon politikaları AB'nin bölge politikalarını şekillendireceği varsayımında bulunulabilir. Gelecekte politika alanlarına göre değişkenlik gösteren bir Birlikten, dolayısıyla Avrupa Komşuluk Politikasından söz etmek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Z. ve Ekici, S. 2017. “Avrupa Birliği’nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç.” *Birey ve Toplum* 7(2): 33-64.
- Arman, M. N. 2011. “Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkisi.” *Uluslararası İlişkiler* 8(31): 45-68.
- Ataç, C. A. 2012. “AB’nin Normatif Kapasite Sorunu, Akdeniz için Birlik ve Türkiye.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 11(1): 1-24. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000169
- Aydın Düzgüt, S. 2009. “Avrupa Birliği Genişlemesi ve Komşuluk Politikası.” *Avrupa Birliği’ne Giriş Tarih, Kurumlar ve Politikalar* içinde, ed. Ayhan Kaya vd., 39-54. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baykara, S. T. 2022. “AB’nin Yönetişimini İhraç Etme Girişimi Olarak Avrupa Komşuluk Politikası.” *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14(2): 225-244.
- Center For Global Development. “Redesigning Global Europe: The EU’s Neighbourhood, Development, and International Cooperation Instrument.” Erişim: 17.05.2024. <https://www.cgdev.org/blog/redesigning-global-europe-eus-neighbourhood-development-and-international-cooperation>
- Comission of the European Communities. “European Neighbourhood Policy Strategy Paper.” Erişim: 15.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf
- Comission of the European Communities. “Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our

Eastern and Southern Neighbours.” Erişim: 15.05.2024.
[https://aei.pitt.edu/38141/1/com_\(2003\)_104.pdf](https://aei.pitt.edu/38141/1/com_(2003)_104.pdf)

Demir, V. 2012. *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Durakçay F. A. ve Güneş Gülal A. G. 2018. “Avrupa Birliği’nin Doğu Komşularına Yönelik Yaklaşımında Demokrasi Teşviki.” *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi* 3(3): 289-310.
<https://doi.org/10.30784/epfad.489242>

Ekonomim. “AB Yüksek Temsilcisi Borrell: İsrail’in saldırılara devam etmesi kabul edilemez.” Erişim: 27.05.2024.
<https://www.ekonomim.com/dunya/ab-yukse-temsilcisi-borrell-israilin-saldirilara-devam-etmesi-kabul-edilemez-haberi-745307>

Ergan, E. E. 2019. “Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği’nin Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret İlişkisi.” *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 17(4): 334-350.
<https://doi.org/10.11611/yead.618572>

Ergan, E. E. ve Doğan S. 2019. “Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği’nin Doğu Komşularıyla İlişkileri.” *Akademik Hassasiyetler* 6(11): 161-188.

Eroğlu, S. E. ve Bieliauskaitė, J. 2018. “A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension”. *International Journal of Society* 9(16): 1953- 1967.

European Commission. “Review of the European Neighbourhood Policy.” Erişim: 15.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/02c6725a-5f26-4d24-a2ab-589c2ec42ece_en?filename=151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

European Commission. “Eastern Partnership policy beyond 2020 Reinforcing Resilience- an Eastern Partnership that delivers for all.” Erişim: 21.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/7f487d0f-e04b-4d84-82ba-d75ea3601d34_en

European Commission. “EU external action budget: European Commission welcomes the final adoption of the EU’s new long- term external action budget for 2021- 2027.” Erişim: 17.05.2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2885

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 13.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 17.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “European Neighbourhood Policy What is it?” Erişim: 16.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en

European Commission. “Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015).” Erişim: 20.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/b7757495-8c0a-4428-ad21-8ca00c94e431_en?filename=20150522_final_riga_declaration.pdf

European Commission. “Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument- Global Europe.” Erişim: 17.05.2024. <https://neighbourhood->

enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en

European Commission. “Renewed partnership with the Southern Neighbourhood A New Agenda for the Mediterranean.” Erişim: 19.05.2024. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_renewed_partnership_southern_neighbourhood.pdf

European Commission. “Review of European Neighbourhood Policy.” Erişim: 16.05.2024. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/6d6a2908-9d79-42ad-84ae-9122d0f863a3_en?filename=joint_communication_review_of_the_enp.pdf

European Commission. “A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean”. Erişim: 16.05.2024. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0200:FIN:en:PDF>

Gallarotti, G. M. 2011. “Soft Power: What is it, Why it’s Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used.” Division II Faculty Publications 57: 1-52. Erişim: 03.09.2024 <file:///C:/Users/yener/Downloads/Soft%20power%20-%20usi%20e%20definizioni-2011.pdf>

Hacıbektaşoğlu, A. ve Kodoman T. 2022. “Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç.” *Hakkâri Review* 6(2): 95-122. DOI: 10.31457/hr.1209682

Hürsoy, S. ve Kutlu, E. 2018. “Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği’nin Doğu

- Komşularına Yönelik Yaklaşımı.” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 9(2): 169-189.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV). 2021. *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*. İstanbul: İKV Yayınları.
- Kahraman, S. 2005. “The European Neighbourhood Policy: The European Union’s New Engagement Towards Wider Europe.” *Perceptions: Journal of International Affairs* 10(4): 1-28.
- Kahraman, S. 2006. “Genişleme ve Komşuluk İlişkileri.” *Avrupa Birliği’nde Değişen Dinamikler* içinde, ed. İpek Aydın ve Cihan Dizdaroğlu, 19-22. Ankara: TEPAV Yayınları.
- Kahraman, S. 2006. “The European Neighbourhood Policy: A Critical Assesment.” *Ankara Review of European Studies* 5(3): 13-46.
- Kılıç, B. 2023. “Liberal Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği: Avrupa Komşuluk Politikası’nın Eleştirel Analizi.” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Kınacıoğlu, M. 2015. “Eski Şarap Yeni Şişe? Bölgedeki Son Gelişmeler Işığında AB Dış Politikasında Akdeniz Havzası ve Orta Doğu.” *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 33(1): 137-156. <https://doi.org/10.17065/huiibf.58378>
- Kızıllıkan, Z. B. 2018. “Arap Baharı Sonrası Avrupa Birliği’nin ‘Yeni’ Komşuluk Politikası.” *Mukaddime* 9(2): 79-102. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.376376>
- Kurtbağ, Ö. 2003. “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barcelona Süreci.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 3(1): 74-75.
- Kurtbağ, Ö. 2014. “AB Genişlemesi ve Birliğin Yeni Komşuluk Politikası.” *Mülkiye Dergisi* 28(245): 57-76.

- Kutlu, E. 2015. "Avrupa Komşuluk Politikası Ekseninde Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yönelik Politikaları." Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Lavenex, S. 2004. "EU External Governance in "Wider Europe." *Journal of European Public Policy* 11(4): 680-700. DOI:10.1080/1350176042000248098
- Lavenex, S. 2008. "A Governance Perspective on the European Neighbourhood Policy: Integration beyond conditionality?" *Journal of European Public Policy* 15(6): 938-955. DOI:10.1080/13501760802196879
- Lavenex, S. ve Schimmelfennig F. 2011. "EU Democracy Promotion in the Neighbourhood From to Governance?" *Democratization* 18(4): 885-909. DOI:10.1080/13510347.2011.584730
- Mercan, S. S. 2011. "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi." *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 10(1): 67-83. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000160
- Mocanu, O.M. 2013. "Some Considerations on the Intergovernmental Dimension of the European Neighbourhood Policy." *Eastern Journal of European Studies* 4(2): 37-49.
- Nilsson, M. ve Silander, D. 2013. "Democratization Without Enlargement? The European Neighbourhood Policy on Post-Communist Transitions." *Contemporary Politics* 19(4): 441-458. DOI: 10.1080/13569775.2013.835115.
- Nye, S. Joseph. 1990. "Soft Power." *Foreign Policy* 80: 153-171. Erişim: 03.09.2024 https://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/Nye_Soft-Power.pdf
- Nye, S. Joseph. 2004. "Soft Power and American Foreign Policy." *The Academy of Political Science* 119(2): 255-270. Erişim: 03.09.2024 <http://www.jstor.org/stable/20202345>

- Nye, S. Joseph. 2005. *Yumuşak Güç- Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*. Çeviri, Reyhan İnan Aydın. Ankara: Elips Kitap Yayınları
- Nye, S. Joseph. 2006. "Think again: Soft Power." Yale Global Online. Erişim: 03.09.2024 <https://archive-yaleglobal.yale.edu/content/think-again-soft-power>
- Nye, S. Joseph. 2008. "Public Diplomacy and Soft Power." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (1): 94-109. Erişim: 03.09.2024 <https://study.sagepub.com/sites/default/files/The%20ANNALS%20of%20the%20American%20Academy%20of%20Political%20and%20Social%20Science-2008-Nye-94-109.pdf>
- Oğurlu, E. 2021. "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikaları Özelinde Stratejik Özerkliğinin Değerlendirilmesi." *Yönetim ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi* 19(4): 232-256. <https://doi.org/10.11611/yead.992657>
- Özdemir, H. 2008. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63(3): 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075
- Özel, C. 2018. "Yumuşak Güce Bütüncül Bakış." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7(1): 1-27. DOI:10.28956/gbd.422722
- Özgündüz, S. 2023. "Avrupa Komşuluk Politikası ve AB'nin Küresel Aktörlüğü Üzerine Etkileri." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Rehn, O. 2007. *Avrupa'nın Gelecek Sınırları*. Çeviri, Onur Şen-Hasan Kaya. İstanbul: 1001 Kitap Yayınları.
- Samur, H. 2009. "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları." *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10-11(12-13-14-15): 163-196.

Sasse, G. 2008. "The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours." *Europe-Asia Studies* 60(2): 295-316. <https://doi.org/10.1080/09668130701820150>.

Schimmelfenning, F. ve Scholtz, H. 2008. "EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood- Political Conditionality, Economic and Transnational Exchange." *European Union Politics*, 9(2): 187-215.

Sönmez, A. S. 2010. "Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(14): 113-122.

Şahin, Y. 2015. *AB'nin Dış Politika Gündemindeki En Önemli Konu Komşuluk Bölgesi*. İstanbul: İKV Değerlendirme Notu. Erişim Tarihi: 22.07.2024. https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme117.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. "Yanı Başımızdaki Dev Pazar." Erişim: 30.10.2024. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi#:~:text=AB%2C%20yakla%C5%9F%C4%B1k%20448%20milyonluk%20t%C3%BCketici,d%C3%BCnyan%C4%B1n%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20ikinci%20ekonomisidir>.

The Diplomatic Service of the European Union External Action. "A global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy." Erişim: 16.05.2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

Ünal, M. C. 2017. "Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği." *Ankara Avrupa Çalışmaları*

Dergisi 16(2): 147-170.
https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000256

Volten, P. 2016. “Hard Power versus Soft Power or a Balance between the Two.” *All Azimuth* 5(2): 91-94. Erişim: 04.09.2024 https://www.allazimuth.com/wp-content/uploads/2018/02/5-Volten-Hard-Power-versus-Soft-Power_All-Azimuth-Jul-2016.pdf

Wagner, J. N. 2014. “The Effectiveness of Soft& Hard Power in Contemporary International Relations”. Erişim: 03.09.2024. <https://www.e-ir.info/pdf/49538>

Yazgan, H. 2015. “Rubicon’u Geçmek? Onuncu Yılında Avrupa Komşuluk Politikası.” *Uluslararası Hukuk ve Politika* 11(42): 103-132.